

**ԱՌՈՂՋԱԳԱՀՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԻ
ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ և ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԳԻՐՆԵՐԸ**

Յանինա Մարինոյան

ՀՀ ԳԱԱ Փիլիսոփայության, սոցիոլոգիայի և իրավունքի ինստիտուտ, ԵՀՀ
Ընդունված է տպագրության՝ 21.08.23

Անփոփազիր. Հեղինակը գտնում է, որ առողջապահության ոլորտում իրավական կարգավորման մեխանիզմի ընդհանուր բնութագիրը կայանում է նրանում, որ առողջապահությունը՝ որպես հասարակական հարաբերությունների համալիր ինստիտուտ, կանխորոշում է իրավաբանական միջոցների և գործընթացների բարձր համակարգի միջոցով, որի շնորհիվ լուծվում են բուժօգնության և պացիենտի հարաբերությունները:

Հիմնաբաներ. առողջապահություն, իրավական կարգավորում, իրավակարգավորման մեխանիզմ, արդիական հիմնախնդիրներ, բուժօգնության, պացիենտ, հասարակական հարաբերություններ, իրավաբանական միջոցներ և գործընթացներ:

Հասարակական հարաբերությունների համակարգում կարևոր է իրավական կարգավորումը: Նեղ իմաստով որպես իրավական կարգավորում կարելի է հասկանալ իրավունքի նորմերի (իրավական նորմերի ամբողջության), այլ հատուկ իրավաբանական միջոցների ազդեցությունը մարդկանց վարքագծի և հասարակական հարաբերությունների վրա՝ դրանց կանոնավորման և առաջընթացային զարգացման նպատակով: Իրավունքի տեսությունից [1] հայտնի է, որ իրավական կարգավորումը տարածվում է հասարակական կյանքի այն ոլորտների վրա՝

– որոնցում իրենց արտացոլումն են գտնում ինչպես հասարակության անդամների անհատական շահերը, այնպես էլ՝ համընդհանուր սոցիալական,

– որոնց հիմքում ընկած է որոշակի կանոններ կատարելը, այդ կանոնների պարտադիր լինելը ընդունելը,

– որոնք պահանջում են կանոնների պահպանում, որոնց պարտադիր լինելն ամրագրված է քավականին գործուն ուժով:

Բժշկությունն իրենից ներկայացնում է հասարակական հարաբերությունների զանազանություն, ընդ որում, այն, ինչպես ենթադրվում է, համապատասխանում է բոլոր վերոնշյալ պահանջներին: Դա իրավունք է տալիս ամբողջությամբ հիմնավորված վերագրել բժշկությունը և առողջապահությունը հասարակական հարաբերությունների այն ոլորտին, որի վրա տարածվում է իրավական կարգավորումը:

Առողջության պահպանության ոլորտում զարգացող հարաբերությունների յուրահատուկ բնույթը հաշվի առնելով՝ նպատակահարմար է համարվում դրանք մտցնել արժեքների փոխանակման հասարակական հարաբերությունները կազմող խմբի մեջ: Ընդ որում այստեղ, որպես արժեքներ, ներկայացված են առաջնայինները՝ մարդու կյանքը և առողջությունը: Մեր կարծիքով իրավական կարգավորման դերի մեծացումը հանդիսանում է առողջապահության մեջ բարեփոխումների իրականացման անհրաժեշտ պայմաններից մեկը:

Իրավունքի և բժշկության փոխազդեցության առանձնահատկությունների որակյալ բացահայտման համար անհրաժեշտ է ավելի մանրակրկտորեն անդրադառնալ առողջապահության մեջ իրավական կարգավորման մեխանիզմի խնդիրներին [2]: Ներկայումս քավականին բարդ է քաղաքացիներին բժշկական օգնություն ցուցաբերելու հետ կապված հարաբերությունների իրավական կարգավորումը: Այսպիսի իրավիճակի առավել էական

պատճառներից են այն խնդիրները, որոնք առաջանում են իրավական կարգավորման մեխանիզմի վերլուծության և օգտագործման հետ: Նպատակահարմար է ներկայացնել հայտնի գիտնական Ս.Ս. Ալեքսենի կողմից տրված հետևյալ սահմանումը, որը բնութագրում է իրավունքի տեսության տվյալ բաժինը. իրավական կարգավորման մեխանիզմը իրավական միջոցների մեկ ամբողջություն կազմող համակարգ է, որի օգնությամբ ապահովվում է արդյունավետ իրավական փոխազդեցությունը հասարակական հարաբերությունների վրա [3]: Սույն հետազոտության թեմայի առումով հատուկ շեշտ պետք է դնել իրավական միջոցների վերլուծության վրա:

Իրավունքի ընդհանուր տեսության տեսանկյունից իրավական կարգավորման մեխանիզմը բնութագրելիս կարևոր է նկարագրել հենց իրավական կարգավորման միջոցները և մեթոդները և նրա մեխանիզմի տարրերը: Բժշկական գործունեությունը, ինչպես նշվել է, համապատասխանում է իրավական հարաբերությունների ոլորտին անհրաժեշտ բոլոր չափանիշներին, որը ենթարկվում է իրավական կարգավորման: Իրավական կարգավորումն ինքնին հնարավոր է նրա մեխանիզմի աշխատեցման հաշվին: Այդ պատճառով պահանջված են նշված հասարակական հարաբերությունների մեխանիզմի բոլոր բաղկացուցիչ մասերի վերաբերյալ գիտելիքները: Նպատակահարմար է սահմանել, որ բժշկության ոլորտում իրավական կարգավորման մեխանիզմն իրավական միջոցների ամբողջություն է, որոնց օգնությամբ իրականացվում է բժշկական օգնության ցուցաբերման ոլորտում հասարակական հարաբերությունների իրավական կարգավորումը: Իրավական կարգավորման մեխանիզմը հանդիսանում է անհրաժեշտ պայման մարդու այն իրավունքների իրականացման ժամանակ, որոնք տրամադրված են նրան նորմատիվ իրավական ակտերի դրույթներով:

Թե ինչ է կոնկրետ մտնում իրավական միջոցների ցանկի մեջ, կնշվի հաջորդիվ՝ իրավական կարգավորման մեխանիզմի տարրերը վերլուծելիս: Բժշկական գործունեության ոլորտում իրավական կարգավորման միջոցները հանգեցվում են հայտնի եռյակին՝ պարտավորեցում, արգելք և թույլտվություն: Դրանցից յուրաքանչյուրը սահմանում է այս կամ այն երևույթի այս կամ այն նշանը քաղաքացիների առողջության պահպանման ոլորտում: Օրինակ, բժշկության մեջ պարտավորեցման միջոցը կայանում է առողջապահության ոլորտում առաջացող իրավահարաբերությունների սուբյեկտների վարքի վրա ազդելու մեջ որոշակի դրական գործողությունների կատարման պարտավորության հանձնարարման ճանապարհով: Բժշկի՝ որպես իրավական հարաբերությունների սուբյեկտի համար պարտավորեցումը կարող է արտահայտվել բժշկական օգնություն ցուցաբերելու պարտականությամբ ամեն տեղ, որտեղ դրա կարիքը կլինի, այլ ոչ միայն անմիջականորեն աշխատավայրում: Ավելի մասնավոր դեպք է հիվանդի պարտադիր հոսպիտալացման անհրաժեշտությունը «սուր որովայն» ախտորոշման կասկածի պարագայում, այսինքն՝ որովայնի խոռոչում հնարավոր բորբոքային գործընթացի դեպքում: Տվյալ երկու օրինակների տարբերակող առանձնահատկությունն այդպիսի պարտավորություններն իրավաբանորեն ամրագրելու տարբերակն է: Եթե առաջին դեպքում խոսքը գնում է օրենսդրական մակարդակում ամրագրման մասին, ապա երկրորդ դեպքում՝ ենթաօրենսդրական գերատեսչական փաստաթղթի մակարդակում, որը սահմանում է ներքին օրգանների վիրաբուժական հիվանդությունների ախտորոշման կարգը: Բնութագրելով պարտավորեցումը՝ որպես բժշկական գործունեության ոլորտում իրավահարաբերությունների մասնակիցների վարքի վրա ներազդման միջոցներ, պետք է նշել իրավաբանական՝ առողջապահության կառավարման օրգանի օրինակը: Այդպես, ՀՀ Առողջապահության նախարարությունը պարտավոր է ՀՀ Արդարադատության նախարարությունում

գրանցել այն գերատեսչական նորմատիվ իրավական փաստաթղթերը, որոնք վերաբերում են քաղաքացիների իրավունքներին և օրինական շահերին:

Արգելանքը, որպես իրավական կարգավորման միջոց, նույնպես բավականին հաճախ է կիրառվում բժշկական պրակտիկայում: Օրինակ, վերջերս ակտիվորեն քննարկվող էվթանազիային խնդիրը ազգային օրենսդրության մեջ որոշված է արգելանքի միջոցով. Բուժական անձնակազմին արգելվում է էվթանազիայի իրականացումը՝ որևէ գործողությանը կամ միջոցներով իր մահն արագացնելու հիվանդի խնդրանքի բավարարումը, այդ թվում կյանքի արհեստական միջոցների դադարեցմամբ: Անշուշտ, դժվարագույն բարոյաէթիկական, սոցիալական և բժշկական խնդրի լուծման այսպիսի իրավական տարբերակը չի վկայում տվյալ հարցի վերջնական հանման մասին օրակարգից, սակայն այժմ մեր հասարակության զարգացման այսօրվա մակարդակի, իրավական և ընդհանուր մշակութային մակարդակի համար արգելանքի կիրառման այդ տարբերակը բավականին հիմնավորված է համարվում:

Վերջին տասնամյակի ընթացքում մեր երկրում տեղի ունեցող ժողովրդավարական վերափոխումների դարաշրջանում առանձնակի արդիականություն է ձեռք բերում առողջապահության ոլորտում թույլտվության միջոցը: Խոսքը գնում է իրավական հնարավորության առկայության մասին, որի օգտագործումը կախված է բացառապես իրավահարաբերությունների սուբյեկտի սեփական հայեցողությունից; Ըստ էության, խոսքը գնում է այս կամ այն գործողությունների կատարման ընտրության ազատության մասին: Օրինակ, բուժաշխատողը մասնավոր բժշկական պրակտիկայի կամ մասնավոր սեփականության հիմքի վրա բուժական-պրոֆիլակտիկ հաստատության կազմակերպման իրավունք ունի: Կամ ինչ վերաբերում է հիվանդին, նա բժշկական օբնության դիմելու անհրաժեշտության դեպքում իրավունք ունի ընտրելու բուժական հաստատությունը՝ ըստ բնակության վայրի (պարտադիր բժշկական ապահովագրության պոլիսին համապատասխան) կամ օգտվել այլ հաստատության վճարովի բժշկական ծառայություններից, կամ դիմել մասնավոր բուժական հաստատություն:

Պետք է նշել, որ պարտավորեցումները, արգելքները և թույլտվությունները [4], կապված իրավունքի տեսության մեջ ունեցած իրենց առանձնահատուկ դերի հետ, հանդիսանում են ոչ միայն առաջնային, այլև հիմնական, հիմնարար իրավական միջոցներ: Այս տեսանկյունից բոլոր այլ իրավական միջոցները (այդ թվում իրավաբանական պատասխանատվության, պրոցեսուալ գործունեության ոլորտում և այլն) իրենցից ներկայացնում են իրավաբանական կարգավորման միջոցների հայտնի համադրումներ, որոնք պատկանում են նշված պարտավորեցումներին, արգելքներին և թույլտվություններին: Ընդհանուր առմամբ բժշկական գործունեության ոլորտում ներկայումս իրականացվում են իրավական կարգավորման բոլոր ավանդական միջոցները: Հատկապես պետք է նշել, որ միայն բոլոր դրանց հավասար կիրառման դեպքում բժշկության իրավական կարգավորումը կկարողանա զարգանալ պրոգրեսիվ ինչպես բժշկական օգնության ցուցաբերման որակի, այնպես էլ՝ բժիշկների և հիվանդների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության տեսանկյունից:

Իրավական կարգավորման մեթոդները, ավանդապես հայտնի իրավունքի տեսությունները (իմպերատիվ և դիսպոզիտիվ) ունեն բժշկական գործունեության մեջ կիրառման պրակտիկա: Մեր երկրի պատմության խորհրդային ժամանակաշրջանը հարուստ է առողջապահության մեջ իմպերատիվ մեթոդի կիրառման օրինակներով: Այսպիսի դրույթի հիմքում գտնվում էր առողջապահության տարբեր հաստատությունների ուղղահայաց հիերարխիկ ենթակայությունը: Խոսքը գնում է ամբողջ բժշկության և առողջապահության

կոնկրետ ուղղությունների կառավարման վարչահրամայական մեթոդի մասին: Մինևույն ժամանակ դիսպոզիտիվ մեթոդն ավելի տարածված է այժմյան Հայաստանում, որտեղ բժշկական գործունեության ոլորտ ավելի լայնորեն ներթափանցում են մասնավոր-իրավական հիմքերը: Այդպիսի մեթոդը բնութագրվում է ապակենտրոնացված կարգավորմամբ, որի դեպքում իրավահարաբերությունների մասնակիցները հանդիսանում են որպես հավասար կողմեր: Մենք հակված չենք միանշանակ բացասական ընկալելու առողջապահության մեջ իմպերատիվ մեթոդը և բացարձակ դրական՝ դիսպոզիտիվը: Դեմոկրատացման, որը անդրադարձել է նաև բժշկական գործունեությանը, բոլոր դրական կողմերի հետ մեկտեղ 20-րդ դարի 90-ականների սկզբին մասամբ կորցվել էր առողջապահության ոլորտի կառավարելիությունը, որը չէր կարող բացասական ազդեցությունն ունենալ ինչպես ինքնին բժշկության վրա, այնպես էլ հիվանդների և բժիշկների սոցիալ-իրավական պաշտպանվածության վրա: Այս առումով այն միջոցները, որոնք այսօր ընդունվում են ՀՀ կառավարության, Առողջապահության նախարարության մակարդակում՝ կապված բժշկության ողջ համակարգին ավելի շատ կարգավորվածություն տալու հետ, պետք է միայն ողջունել և ամեն կերպ աջակցել իրավական միջոցների օգնությամբ:

Ուսումնասիրելով առողջապահական գործունեության իրավական կարգավորման մեխանիզմի տարրերը՝ հիմնավորված կարելի է նշել, որ այստեղ առավել մեծ նշանակություն ունեն՝

- իրավունքի նորմերը,
- իրավահարաբերությունները,
- իրավաբանական փաստերը,
- իրավունքի և պարտականությունների իրականացման ակտերը,
- իրավունքի կիրառման ակտերը:

Իրավական կարգավորման մեխանիզմի ընդհանուր բնութագիրը կայանում է նրանում, որ առողջապահությունը՝ որպես հասարակական հարաբերությունների համալիր ինստիտուտ, կանխորոշվում է իրավաբանական միջոցների և գործընթացների բարդ համակարգի միջոցով: Բացի արդեն նշված տարրերից՝ այստեղ պետք է նաև նշել նորմատիվ իրավական հիմքը (ՀՀ Սահմանադրություն, սոցիալական-տնտեսական վերափոխումների ժամանակահատվածում ընդունված ՀՀ ավելի քան տասն օրենքների ամբողջություն, ենթաօրենսդրական գերատեսչական ակտեր) և բժշկության մասնավոր իրավական հարցերի կոնկրետ մշակումներ (բժշկական օգնություն ցուցաբերելու պայմանագիր, տեղեկացված համաձայնության ձևակերպման գործընթաց և այլն): Բժշկության իրավական կարգավորման ընդհանուր միտումը կայանում է նրանում, որ բժշկական օգնության ցուցաբերման ավելի ու ավելի մեծ քանակությամբ մասնավոր հարցեր չեն թողնվում բժշկի խղճին կամ բարոյաէթիկական նորմատիվներին [5], այլ կարգավորվում են իրավունքի միջոցով: Այս պարագայում ոչ վերջին տեղում է իրավապաշտպան շարժումների դերը մեր երկրում, այդ թվում՝ նաև պացիենտի հիվանդների իրավունքների պաշտպանությանն ուղղված: Չնայած ընդհանուր առմամբ բոլոր նշված ասպեկտները փոխկապակցված են, քանի որ միայն բժշկի իրավունքների բազմակողմանի իրավաբանական պաշտպանությունը կարող է բերել պացիենտի իրավունքների իրական և երկարաժամկետ պաշտպանությանը: Կարևոր նշանակություն ունեն ինչպես բժիշկների, այնպես էլ հիվանդների իրավական մշակույթի մակարդակի բարձրացումը, ինչը հանդիսանում է բժշկության ոլորտում օրինականության գործոններից մեկը:

Ընդհանուր առմամբ պետք է ենթադրել, որ առողջապահության ոլորտում իրավական կարգավորման մեխանիզմը թույլ է տալիս ամբողջական ընկալել բոլոր իրավական

միջոցները, որոնք գործում են բժշկական գործունեության իրավաբանական կարգորոշման մեջ: Սա հնարավորություն է ընձեռում սահմանելու ինչպես բժշկության իրավական կարգավորման ընդհանուր կոնցեպցիան, այնպես էլ իրավական կարգավորման մեխանիզմի յուրաքանչյուր օղակի կոնկրետ դերը և նշանակությունը:

Գրականություն

1. Сорокин В.Д. Правовое регулирование: предмет, метод, процесс. СПб., 2003; Избранные труды. СПб., 2005; Абрамова А.А. Эффективность механизма. Красноярск, 2006.
2. Актуальные вопросы правового регулирование в области здравоохранения. Выпуск 27// Государственная дума федерального Собрания РФ. 2001, с
3. Алексеев С.С., Общая теория права в 2-х томах.Том1., «Юрид.лит.» 1982, с.9.
4. Алексеев С.С., Восхождение к праву. Поиски и решение. М., Изд. Норма. 2001, с.268:
5. Стеценко С.Г. Право и медицина:проблемы соотношение. М., 2002, с. 45-46.

Yanina Marinosyan - ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНИЗМА ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ И АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ.

Автор считает, что общая характеристика механизма правового регулирования в сфере здравоохранения состоит в том, что здравоохранение как сложный институт общественных отношений предопределяется высокой системой правовых средств и процессов, благодаря которым отношения между лечебное учреждение и больной разрешены.

Ключевые слова. здравоохранение, правовое регулирование, механизм регулирования, актуальные вопросы, лечебное учреждение (учреждение), пациент, общественные отношения, правовые средства и процессы.

Yanina Marinosyan – GENERAL CHARACTERISTICS OF THE LEGAL REGULATION MECHANISM IN HEALTH CARE AND CURRENT ISSUES. The author believes that the general characteristic of the mechanism of legal regulation in the health care sector is that health care, as a complex institution of public relations, is predetermined through a high system of legal means and processes, thanks to which the relations between the medical institution and the patient are resolved.

Key words. Health care, legal regulation, regulatory mechanism, current issues, medical institution (facility), patient, public relations, legal means and processes